

ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

УДК 378.147:81'243:005.336.2

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.15886574>

**Розвиток мовної особистості викладача-науковця в умовах аспірантури:
методологічні підходи, технологічний інструментарій**

Волкова Наталія Павлівна

доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри психології та педагогіки ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля»,
вул. Січеславська Набережна, 18, м. Дніпро, Україна, 49000,

<https://orcid.org/0000-0003-1258-7251>

Лебідь Ольга Валеріївна

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри психології та педагогіки ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля»,
вул. Січеславська Набережна, 18, м. Дніпро, Україна, 49000,

<https://orcid.org/0000-0001-6861-105X>

Олійник Ірина Вікторівна

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри психології та педагогіки
ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля»,
вул. Січеславська Набережна, 18, м. Дніпро, Україна, 49000,

<https://orcid.org/0000-0002-1749-1518>

Прийнято: 05.07.2025 | Опубліковано: 15.07.2025

***Анотація.** У статті здійснено комплексне дослідження проблеми розвитку мовної особистості викладача-науковця в умовах аспірантури. Мета*

дослідження полягає у визначенні сучасних методологічних підходів та технологічного інструментарію розвитку мовної особистості викладача-науковця в аспірантурі, а також аналізі ефективності їх упровадження на основі пілотного освітнього експерименту. У дослідженні застосовано сукупність теоретичних методів (аналіз, синтез, узагальнення, порівняння концепцій і підходів до визначення сутності та структури мовної особистості викладача-науковця), емпіричних методів (пілотний експеримент, що включав анкетування для визначення стартового рівня розвитку мовної особистості, спостереження за динамікою змін у процесі реалізації програми, рефлексивні нотатки й самооцінки учасників з метою виявлення якісних змін та оцінки ефективності застосованих підходів і засобів), а також графічних методів (візуалізація структури та компонентів мовної особистості, взаємозв'язків між методологічними підходами й структурними компонентами, а також технологічного інструментарію за допомогою схем, діаграм і рисунків). Обґрунтовано авторську структуру мовної особистості викладача-науковця, яка охоплює мотиваційно-ціннісний, когнітивний, комунікативний, креативний, емоційно-вольовий та рефлексивний компоненти. Виокремлено ключові методологічні підходи (компетентнісний, аксіологічний, особистісно зорієнтований, лінгвосоціокультурний, герменевтичний, комунікативно-діяльнісний, інтерактивно-технологічний, когнітивно-дискурсивний, ресурсний), які виступають концептуальною основою формування мовної особистості викладача-науковця. Запропоновано програму впровадження сучасного технологічного інструментарію, що охоплює інтеграцію онлайн- і офлайн-ресурсів для цілісного розвитку мовної особистості викладачів-науковців. Результати пілотного експерименту підтвердили ефективність розробленої програми. Встановлено, що цілісний розвиток мовної особистості викладача-науковця в аспірантурі досягається за умов поєднання різних

методологічних підходів та використання сучасного технологічного інструментарію, орієнтованого на інтеграцію онлайн- та офлайн-взаємодії.

Ключові слова: мовна культура, мовна свідомість, мовна компетентність, аспіранти, професійний розвиток, онлайн-інструменти, офлайн-інструменти, академічна доброчесність, рефлексія, пілотний експеримент.

Development of the Linguistic Personality of a Teacher-Scientist in Postgraduate Studies: Methodological Approaches and Technological Tools

Natalia Volkova

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Psychology and Pedagogy, Alfred Nobel University,

18 Sicheslavska Naberezhna Str., Dnipro, 49000, Ukraine,

<https://orcid.org/0000-0003-1258-7251>

Olha Lebid

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of Psychology and Pedagogy, Alfred Nobel University,

18 Sicheslavska Naberezhna Str., Dnipro, 49000, Ukraine,

<https://orcid.org/0000-0001-6861-105X>

Iryna Oliinyk

PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Psychology and Pedagogy, Alfred Nobel University, 18 Sicheslavska Naberezhna Str., Dnipro,

49000, Ukraine,

<https://orcid.org/0000-0002-1749-1518>

Abstract. *The article presents a comprehensive study of the problem of developing the linguistic personality of a teacher-scientist in postgraduate education. The purpose of the study is to identify modern methodological approaches and technological tools for the development of the language personality of a teacher-scientist in postgraduate studies, as well as to analyze the effectiveness of their implementation on the basis of a pilot educational experiment. The study used a combination of theoretical methods (analysis, synthesis, generalization, comparison of concepts and approaches to defining the essence and structure of the teacher-scientist's linguistic personality), empirical methods (a pilot experiment that included a questionnaire to determine the starting level of linguistic personality development, observation of the dynamics of changes in the process of program implementation, reflective notes and self-assessments of participants to identify qualitative changes and evaluate the effectiveness of the approaches and tools used), as well as graphic methods (visualization of the structure and components of a linguistic personality, the relationships between methodological approaches and structural components, as well as technological tools using diagrams, charts, and figures). The author's structure of the teacher-scientist's linguistic personality is substantiated, which includes motivational and value, cognitive, communicative, creative, emotional and volitional, and reflective components. The key methodological approaches (competence-based, axiological, personality-oriented, linguistic and sociocultural, hermeneutic, communicative and activity-based, interactive and technological, cognitive and discursive, resource-based) that serve as the conceptual basis for the formation of the teacher-scientist's linguistic personality are highlighted. A program for the introduction of modern technological tools is proposed, which includes the integration of online and offline resources for the holistic development of the linguistic personality of teacher-scientists. The results of the pilot experiment confirmed the effectiveness of the developed program. It has been established that the holistic development of a teacher-scientist's linguistic personality in postgraduate studies is achieved by*

combining different methodological approaches and using modern technological tools focused on the integration of online and offline interaction.

Keywords: *language culture, language awareness, language competence, postgraduate students, professional development, online tools, offline tools, academic integrity, reflection, pilot experiment.*

Постановка проблеми. У сучасних умовах реформування вищої освіти України, інтеграції у Європейський освітній простір та зростання вимог до якості наукової і педагогічної діяльності особливого значення набуває проблема розвитку мовної особистості викладача-науковця. Актуальність проблеми обумовлена затвердженням Професійного стандарту «Викладач закладу вищої освіти» (2024) [14], у якому чітко окреслено вимоги до професійних компетентностей, зокрема мовленнєво-комунікативної, академічної доброчесності, етичних норм, уміння послуговуватися сучасними освітніми технологіями, здатності до постійного професійного розвитку, самоосвіти та рефлексії. У професійному стандарті акцентовано, що науково-педагогічний працівник має бути носієм професійних, світоглядних і морально-етичних цінностей, забезпечувати якість освітнього процесу, здійснювати експертну, інноваційну та дослідницьку діяльність, а також активно використовувати цифрові інструменти і сучасні технології для підвищення ефективності комунікації та навчання [14]. З огляду на це, питання розвитку мовної особистості викладача, здатного ефективно діяти в академічному, міждисциплінарному та міжкультурному середовищі, є одним із пріоритетних завдань сучасної аспірантської підготовки.

Додаткову вагомість зазначеної проблеми надають положення стандарту підготовки докторів філософії зі спеціальності 015 Професійна освіта (2024) [19], в якому виокремлено цільові орієнтири підготовки майбутніх докторів філософії, а саме: опанування здобувачами освіти сучасними методологічними підходами,

розвиненими навичками академічного письма, критичного й креативного мислення, готовністю до міжкультурної та міжособистісної комунікації, а також високим рівнем володіння інформаційно-комунікаційними технологіями у професійній і науковій діяльності. Зазначене вимагає моделювання цілісної системи професійної підготовки здобувачів в умовах аспірантури, спрямованої на гармонійний розвиток мовної особистості майбутнього викладача-науковця.

Відтак, дослідження сучасних методологічних підходів і технологічного інструментарію розвитку мовної особистості викладача-науковця в умовах аспірантури є не лише науково актуальним, а й практично необхідним для забезпечення якісної підготовки фахівців, здатних до ефективної наукової і освітньої діяльності в динамічних умовах трансформації вищої освіти України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення мовної особистості відбувається у парадигмах філософії, психології, мовознавства, лінгвістики, лінгвоперсонології, педагогіки, культурології. Причому кожна з названих наук надає перевагу окремим аспектам вивчення в цій науковій розвідці феномена. Зазначене засвідчує багатогранність підходів до вивчення даного поняття.

Для нас вагомими стали праці дослідників, які вивчали мовну особистість майбутнього викладача (вчителя) (В. Баланюк [1], Н. Дика [6], О. Глазова [6], О. Кравченко-Дзондза [8], Т. Космеда [7], Л. Мацько [11], М. Пентилюк [13], Л. Пулатова [15], С. Сафарян [6], О. Семенов [17] та ін.). Г. Палиця розробив модель мовної особистості педагога – збірний образ, що характеризується сукупністю типових рис і ознак, властивих представнику цієї професії, відповідає найбільш поширеному уявленню про нього та репрезентує типове для своєї сфери діяльності мовлення [12].

Серед розробників проблеми мовної особистості вченого можна виокремити роботи фахівців з лінгвоперсонології, що вивчає елітарний тип мовленнєвої поведінки мовної особистості в різних сферах професійної діяльності, зокрема педагогічної (Т. Космеда [7]), дискурсивні характеристики

елітарної мовної особистості (А. Романченко [16]). В. Борисов розглядає підходи до визначення мовної особистості науковця в контексті його професійної діяльності, акцентує на ролі мовної особистості науковця як автора й реципієнта наукового тексту в процесі наукової комунікації й формування дискурсу [3]. До проблематики вивчення елітарної мовної особистості вченого, яка реалізувала себе в науковому дискурсі, звернулася А. Романченко, яка презентує підходи дослідження такої особистості в сучасній антропоцентричній парадигмі. Наукову спадщину учених дослідниця аналізує як академічну мовну особистість, сформовану в академічній (науковій) сфері, яка активно, повноцінно реалізує себе в ній, здатна транслювати свої професійні знання на велику аудиторію реципієнтів [16]. Окремі питання щодо розвитку мовної особистості викладача-науковця у цифровому середовищі піднімають О. Лебідь і О. Саламацька, які досліджували використання соціальної мережі Facebook для професійного становлення молодих українських учених у системі наука-викладання [9].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри значну увагу науковців до проблеми мовної особистості та ґрунтовні теоретичні напрацювання щодо її структури і загальних підходів до формування, низка важливих аспектів досі залишається недостатньо опрацьованою. Зокрема, недостатньо розкритим залишається феномен мовної особистості викладача-науковця, а також методологічні підходи до її розвитку в умовах аспірантури. Не повністю з'ясовано, які конкретні технологічні інструменти забезпечують ефективний розвиток мовної особистості викладача-науковця в реальних освітніх умовах. Відсутні також програми, що містять алгоритм та практичні рекомендації щодо поєднання сучасних онлайн- і офлайн-інструментів для комплексного розвитку мовної особистості викладачів-науковців.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є комплексне дослідження й обґрунтування сучасних методологічних підходів та технологічного інструментарію розвитку мовної особистості викладача-

науковця в умовах аспірантури, а також аналіз ефективності їх упровадження на прикладі пілотного освітнього експерименту. Для досягнення цієї мети поставлено такі основні завдання: проаналізувати актуальні наукові підходи до розуміння феномена мовної особистості; сформулювати авторське визначення поняття «мовна особистість викладача-науковця»; охарактеризувати структурні компоненти мовної особистості викладача-науковця; охарактеризувати методологічні підходи розвитку мовної особистості викладача-науковця в умовах аспірантури; визначити та обґрунтувати технологічний інструментарій, що сприяє розвитку всіх компонентів мовної особистості викладачів-науковців в умовах аспірантури; розробити програму занять з розвитку мовної особистості викладача-науковця; проаналізувати якісні результати впровадження означеної програми.

Виклад основного матеріалу дослідження. Перш за все зазначимо, що поняття «мовна особистість» набуло достатньо широкого розповсюдження, його тлумачення зустрічається в працях вітчизняних науковців (А. Богуш [20], Ф. Бацевич [2], І. Горошкін [4], О. Горошкіна [5], Л. Мамчур [10], М. Пентилюк [13], О. Семенов [17], Н. Юрійчук [21; 22] та ін.). Мовну особистість презентують як такого носія мови, який «добре володіє системою лінгвістичних знань (знає мовознавчі поняття і відповідні правила), продукує мовленнєву діяльність, має навички активної роботи зі словом, дбає про мову і сприяє її розвитку. Це мовець, який забезпечує розширення функцій мови, творення україномовного середовища в усіх сферах суспільного життя, виявляє природне бажання повернутися у повсякденному спілкуванні до рідної мови, до відродження культури, традицій народу, до вироблення зразків висококультурного інтелектуального спілкування літературною мовою» [18, с. 85–86]; сукупність інтелектуальних, соціально-культурних і морально-вольових якостей, сформованих в особливому професійно-культурному середовищі, що знаходять відображення у свідомості, поведінці та діяльності особистості [4]; індивіда,

який володіє сукупністю здатностей і характеристик, які зумовлюють створення й сприйняття ним текстів, що вирізняються рівнем структурно-мовної складності та глибиною й точністю відображення дійсності» [2, с. 212]; освічену людину, яка володіє високим рівнем мовної культури, спроможна втілювати її у професійну діяльність для успішного спілкування та досягнення життєвої мети» [21, с. 16]; високоосвічену людину, котра володіє високим рівнем мовної, мовленнєвої спроможності, духовності та культури і здатна втілювати їх в суспільну діяльність для досягнення успішного спілкування та поставлених життєвих цілей» [10, с. 106]; особистість, яка досконало володіє сукупністю лінгвістичних знань і комунікативних умінь, необхідних для мовленнєвої діяльності, навичками спілкування в різних ситуаціях, створює і сприймає дискурс чи текст різноманітної жанрово-стилістичної структури [5, с. 187].

Щодо мовної особистості викладача, то дане поняття трактують як: особистість, яка свідомо ставиться до своєї мовної практики, несе відбиток суспільно-соціального, територіального середовища, традицій виховання в національній культурі [15, с. 193]; високорозвинену особистість, носія як національно-мовленнєвої так і загальнолюдської культури, який володіє соціокультурним і мовним запасом, вільно спілкується рідною, державною та іншими мовами в полікультурному просторі, адекватно застосовує набуті полікультурні знання, мовленнєві вміння і навички у процесі міжкультурного спілкування з різними категоріями населення [13]; різноманітну, багатокomпонентну і структурно організовану сукупність мовних компетенцій, певний мовний корелят духовного світу особистості в цілісності її соціальних, етнічних, психологічних, естетичних характеристик, її комунікативних здібностей, знань і культурних цінностей [8, с. 53].

Вагомою виявилася монографія А. Романченко, присвячена комплексному аналізу комунікативної специфіки елітарної мовної особистості в широкому спектрі її презентаційної оригінальності, реалізованої у просторі наукового

дискурсу До елітарного типу мовних особистостей науковці відносять передусім учителя, викладача вишу. Дослідником акцентовано на значущості наукової еліти – важливого складника національної еліти, до якої належить продуктивна частина фахівців найвищого рівня професійної компетенції, високих інтелектуальних і духовних властивостей, вирізнявана за професійними, організаторськими рисами та загальнолюдськими цінностями. В цих межах виокремлено елітарну мовну особистість, витлумачену як інтелектуально обдаровану людину, що яскраво репрезентує себе в усному і писемному мовленні, досконало володіє всім комплексом мовних, комунікативних, моральних та етичних норм. Вона має високий рівень мовної свідомості, мовної та комунікативної компетенції [16, с. 457].

Дослідники акцентують на тому, що мовній особистості викладача, за її функціональною природою, мають бути притаманні якості-характеристики. Зокрема, виділимо такі з них: мовна відкритість і доступність – націленість на спілкування і прагнення передати ідеї і цінності іншим соціальним агентам; соціально-діяльнісна спрямованість, пов'язана з інтенсивністю трансформаційних процесів і забезпеченням необхідної динаміки особистісних змін; адаптивно-акумуляуюча характеристика як мовний механізм забезпечення пристосування до умов суспільства, що трансформується; соціально-культурна пізнавальна мотивація, що пов'язується з прагненням «розкодувати» світ і сформувати його індивідуальну мовну модель; мисленнєва індивідуалізація світу як особистісно-мовна стимуляція пізнання та формування стилю мислення, який відповідає специфіці духовного світу мовної особистості; культурно-репрезентативна якісна визначеність мовної особистості, яка знаходить вияв в утвердженні своєї етнічно-національної та культурно-групової приналежності й вираженні її в різному стилі мовлення в різних соціальних сферах (політиці, моралі тощо); естетико-мовний профіль особистості як цілісний вияв її буття у світі, утвердження її особистісного естетичного світу [1, с. 14]; знання

лінгвістичних одиниць, необхідних для їх реалізації в усному та писемному мовленні, знання предмета й теми висловлювання, знання поведінки у процесі спілкування та ін.» [21, с. 16]. Г. Паляниця зазначає, що мовна особистість педагога характеризується набором типових психологічних і мовленнєвих рис, притаманних представникам цієї професії, а також індивідуальних рис, що роблять кожен мовну особистість педагога неповторною, хоча кожна вишукана мовна особистість є неповторною [12].

Вивчення наукових студій дає підстави презентувати власний погляд на поняття «мовна особистість викладача-науковця», яке розглядаємо як інтегративну характеристику суб'єкта академічної і професійної діяльності, що поєднує високий рівень володіння державною та іноземними мовами, здатність до усвідомленого, творчого й критичного використання мовних засобів у різних жанрах наукової і педагогічної комунікації, сформовану рефлексивність, мовне чуття, культуру академічного письма й усного мовлення, дотримання норм академічної доброчесності та готовність до постійного саморозвитку й професійної взаємодії у науковому середовищі.

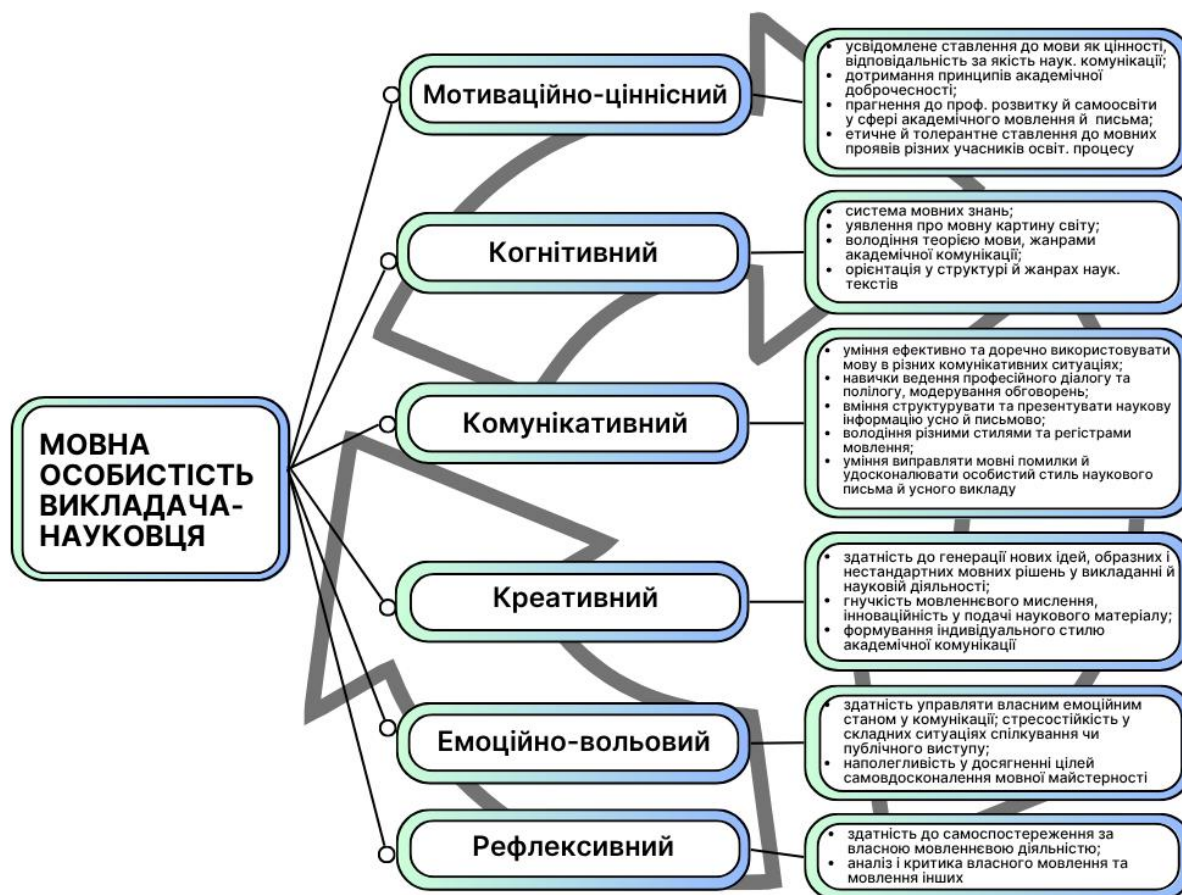
У структурі мовної особистості викладача-науковця виокремлюємо шість основних компонентів, кожен з яких має свою функціональну специфіку та взаємозумовленість (рис. 1).

Мотиваційно-ціннісний компонент передбачає усвідомлене ставлення до мови як цінності, відповідальність за якість наукової комунікації; дотримання принципів академічної доброчесності; прагнення до професійного розвитку й самоосвіти у сфері академічного мовлення й письма; етичне й толерантне ставлення до мовних проявів різних учасників освітнього процесу.

Когнітивний компонент охоплює систему мовних знань (лексичних, граматичних, стилістичних, термінологічних); уявлення про мовну картину світу; володіння теорією мови, жанрами академічної комунікації; орієнтацію у структурі й жанрах наукових текстів.

Рисунок 1

Структура мовної особистості викладача-науковця

Джерело: власна розробка авторів

Комунікативний компонент містить уміння ефективно та доречно використовувати мову в різних комунікативних ситуаціях (лекція, семінар, наукова дискусія, рецензування, консультування); навички ведення професійного діалогу та полілогу, модерування обговорень; вміння структурувати та презентувати наукову інформацію усно й письмово; володіння різними стилями і реєстрами мовлення (офіційно-науковий, публіцистичний, популярний); уміння виправляти мовні помилки й удосконалювати особистий стиль наукового письма й усного викладу.

Креативний компонент характеризується здатністю до генерації нових ідей, образних і нестандартних мовних рішень у викладанні й науковій

діяльності; гнучкістю мовленнєвого мислення, інноваційністю у подачі наукового матеріалу; формуванням індивідуального стилю академічної комунікації.

Емоційно-вольовий компонент полягає у здатності управляти власним емоційним станом у комунікації; стресостійкості у складних ситуаціях спілкування чи публічного виступу; наполегливості у досягненні цілей самовдосконалення мовної майстерності.

Рефлексивний компонент передбачає здатність до самостереження за власною мовленнєвою діяльністю; аналіз і критику власного мовлення та мовлення інших.

Доцільним вбачаємо згадати відомий вислів А. Богуш: «Мовна особистість не є вродженою, вона формується і розвивається у процесі навчання, виховання, спілкування, тобто у різних видах діяльності» [20, с. 42–43]. Суголосні також з концепцією Л. Мацько, що процес формування мовної особистості «є неперервним і циклічним, що виявляється у повторенні вивченого на вищому рівні. Кожен цикл є одночасно узагальненням попереднього циклу і пропедевтикою наступних. На найвищому рівні розвитку мовної особистості процес навчання не закінчується. Як і свого фаху, вчитися вдосконалювати своє мовлення треба все життя» [11, с. 65].

З огляду на зазначені положення щодо динаміки й безперервності формування мовної особистості, особливої уваги потребує визначення методологічних підходів, що забезпечують цілісний розвиток цього феномена в умовах сучасної аспірантури.

Узагальнення наявних у наукових колах підходів до проблеми мовної особистості, особливостей її формування в освітньому процесі закладу вищої освіти, дає підстави виокремити такі методологічні підходи розвитку мовної особистості викладача-науковця в умовах аспірантури:

– *компетентнісний*. Орієнтує моделювання освітнього процесу на формування у викладача-науковця комплексу професійних компетентностей, зокрема мовленнєвої, комунікативної, креативної, міжкультурної та інформаційної. Акцентується не лише на засвоєнні знань, а й на розвитку здатності ефективно використовувати їх у різних комунікативних і наукових ситуаціях;

– *аксіологічний*. Полягає у формуванні у викладача усвідомленого ставлення до мови як цінності, розвитку мовної етики, академічної доброчесності, культури мовлення та толерантності до різноманіття мовних, комунікативних і культурних практик;

– *особистісно зорієнтований*. Упровадження даного підходу зумовлює створення умов і стимулювання розвитку індивідуальності кожного аспіранта, його особистісних рис, передусім через надання свободи вибору під час виконання завдань, максимальне використання особистісного досвіду майбутніх викладачів-науковців; урахування індивідуальних особливостей, стилю, досвіду, мотивації викладача-науковця, забезпечення умов для його саморозвитку, саморефлексії та реалізації особистого потенціалу в мовній та науковій діяльності; вимагає активної позиції аспірантів, критичного підходу до вирішення проблем, власного тлумачення дійсності, пошуку істини шляхом висування різних гіпотез, перевірки їх на практиці, пошуку нових рішень і застосування їх у реальному житті; стимулює самостійну роботу здобувачів вищої освіти, підтримку впровадження інноваційних, цифрових технологій, інтерактивних методів навчання та створення атмосфери взаємоповаги і порозуміння між здобувачами освіти і викладачами;

– *лінгвосоціокультурний*. Визнає мову як соціокультурний феномен, формування мовної особистості відбувається в контексті культурних норм, цінностей і традицій академічної спільноти, а також у процесі інтеркультурної

комунікації (зокрема в умовах академічної мобільності, міжнародних проєктів тощо);

– *герменевтичний* (грецьк. *hermeneutike*, от *hermeneuo* – роз’яснюю, грецьк. *exegetike*, від *exegeomai* – тлумачу). Ґрунтується на інтерпретації, розумінні й осмисленні текстів, смислів, культурних і наукових феноменів. В основі – діалог між суб’єктом і текстом (чи явищем), прагнення до глибокого розуміння не лише зовнішньої структури, а й внутрішніх смислів мовленнєвої діяльності. Передбачає залучення аспірантів до здійснення глибокого аналізу й інтерпретації наукових та навчальних текстів, віднаходження прихованих сенсів й контекстів, смислове занурення; різноманітну роботу з академічним та науковим текстом; розвиток критичного мислення, вміння ставити питання до тексту, вести діалог із авторами, колегами, студентами; стимулює відкритість до різних інтерпретацій, толерантність до інших поглядів, що важливо у міждисциплінарному та міжкультурному середовищі; забезпечує розвиток рефлексивності викладача щодо власного мовлення, стилю і змісту наукової та педагогічної комунікації;

– *комунікативно-діяльнісний*. Передбачає бачення розвитку мовної особистості через активну мовленнєву діяльність у різних професійних і соціальних ситуаціях. Орієнтує на формування готовності аспірантів і до продукування власних і реалізації чужих нових ідей, здатності мовця за допомогою знань мови, а також традицій, звичаїв і моральних принципів суспільства правильно орієнтуватися в міжособистісному спілкуванні, вільно й невимушено брати в ньому участь; стимулювання самостійності й оригінальності мислення, виховання почуття відповідальності за власні мовленнєві вчинки. Викладач має бути не лише носієм знань, а й учасником різноманітних мовленнєвих практик (лекторій, дискусії, дебати, рецензування, модерація наукових заходів тощо);

– *інтерактивно-технологічний*. Акцентує на значенні використання сучасних цифрових технологій, інтерактивних платформ, інструментів штучного інтелекту (Google Docs, Grammarly, ChatGPT, системи рецензування), які розширюють можливості для розвитку мовної рефлексії, колаборації, самооцінювання та вдосконалення наукового письма;

– *когнітивно-дискурсивний*. Зосереджується на аналізі мовної діяльності викладача-науковця як суб'єкта комунікації, досліджує його вміння організовувати науковий, педагогічний, публіцистичний, міжособистісний дискурс відповідно до ситуації;

– *ресурсний*. Акцентує увагу на виявленні, мобілізації та розвитку внутрішніх (мотиваційних, когнітивних, емоційних, комунікативних), зовнішніх (сучасні цифрові інструменти (електронні бібліотеки, платформи для спільного редагування текстів, штучний інтелект), наукові спільноти, менторська підтримка, навчальні і методичні матеріали тощо), професійних (стійкість до професійних викликів, розвиненість навичок саморегуляції, стресостійкості, тайм-менеджменту, вміння звертатися по допомогу до ресурсних центрів, колег, професійних мереж), особистих (організація власного ресурсного середовища – створення персонального «банку» корисних текстів, термінологічних словників, шаблонів для наукової роботи, контактів для професійних консультацій) ресурсів викладача-науковця, а також опанування нових ресурсів (знання, навички, досвід, технології, особиста мотивація та психоемоційні резерви) для досягнення високого рівня мовної, наукової та педагогічної самореалізації.

Отже, комплексне застосування окреслених концептуальних засад забезпечує розвиток мовної особистості викладача-науковця в умовах аспірантури. Принагідно звернемо увагу, що кожен із зазначених підходів є важливим елементом підготовки і може бути реалізовано під час вивчення кожного освітнього компонента освітньо-наукової програми.

Зауважимо, що кожен із проаналізованих методологічних підходів спрямований на формування певних компонентів мовної особистості викладача-науковця, проте лише їх поєднання забезпечує цілісний розвиток цього феномену. Взаємозв'язок між підходами і структурними компонентами мовної особистості викладача-науковця представлено на рисунку 2.

Рисунок 2

Взаємозв'язок методологічних підходів і структурних компонентів мовної особистості викладача-науковця

Підхід / Компонент	Мотиваційно-ціннісний	Когнітивний	Комунікативний	Креативний	Емоційно-вольовий	Рефлексивний
Компетентісний	✓	✓	✓			
Аксіологічний	✓				✓	
Особистісно-зорієнтований	✓			✓	✓	✓
Лінгвосоціокультурний		✓	✓			
Герменевтичний				✓		✓
Комунікативно-діяльнісний			✓			
Інтерактивно-технологічний		✓	✓	✓		✓
Когнітивно-дискурсивний		✓	✓			
Ресурсний	✓			✓	✓	✓

Джерело: власна розробка авторів

Застосування окреслених методологічних підходів у сучасному освітньому процесі зумовлює необхідність використання ефективних інструментів, здатних забезпечити розвиток структурних компонентів мовної особистості викладача-

науковця. Відповідно до виокремлених компонентів, доцільним є залучення як онлайн-, так і офлайн-інструментів, що відповідають сучасним педагогічним і технологічним вимогам (рис. 3).

Рисунок 3

Технологічний інструментарій розвитку компонентів мовної особистості викладача-науковця

Компоненти мовної особистості	Онлайн-інструменти	Офлайн-інструменти
Мотиваційно-ціннісний	Онлайн-курси з академічної доброчесності (Coursera, Prometheus, EdEga), навчальні відео та тести з етики, електронне портфоліо, мотиваційні опитування (Google Forms), анкетування, Google Docs/Notion (шаблон мовного щоденника), Padlet/Trello для рефлексії, групові Zoom-дискусії	Паперовий щоденник рефлексій, друковані пам'ятки з етики, настільні ігри з доброчесності, офлайн-тренінги, мотиваційні кейси, стікери для формулювання очікувань/цінностей, фліпчарт для "стіни викликів і досягнень"т, групові дискусії
Когнітивний	Електронні підручники, онлайн-словники (Quizlet), відеолекції, онлайн-бібліотеки (Google Scholar), інтерактивні карти понять, електронні тести, аналіз кейсів і колективне редагування тексту у Google Docs, Google Slides/Canva для презентацій	Друковані підручники та словники, роздаткові матеріали, картки понять, плакати, настільні навчальні ігри, паперові тести, роздаткові картки для аналізу ситуацій, кейси, фліпчарт для схем
Комунікативний	Google Docs, Zoom, MS Teams, онлайн-дебати, інтерактивні дошки (Padlet, Jamboard, Miro), платформи для рецензування тексту, чат-боти для мовної практики, Zoom для групових фідбек-сесій, Google Forms/Padlet для опитування/лайфхаків, Google Slides/Canva для пітч	Дебати, семінари, рольові ігри, майстер-класи з комунікації, офлайн-рецензування текстів, кейси, групові дискусії, стікери для фідбеку, фліпчарт для колективного аналізу, рольові ігри, групова письмова робота
Креативний	Ментальні карти (MindMeister), генератори ідей (Miro), генератори текстів (ChatGPT), онлайн-конструктори кейсів, Padlet для колективних ідей/відкриттів, Google Docs для створення мовної шпаргалки, Google Slides/Canva для творчих презентацій	Мозкові штурми, створення схем і карт на дошці, творчі письмові завдання, майстер-класи з креативності, конкурси есе, групова робота, фліпчарт для схематизації ідей, групові письмові вправи, стікери для фіксації лайфхаків
Емоційно-вольовий	Додатки для саморегуляції та моніторингу емоцій (Daylio), онлайн-тренажери стресостійкості, симуляції кризових ситуацій, чат-боти психологічної підтримки, онлайн-медитації, Zoom для психологічної підтримки/інтерв'ї, Google Forms для емоційного самоаналізу	Паперовий щоденник емоцій, офлайн-тренінги зі стресостійкості, вправи на розвиток самоконтролю, ігрові симуляції, практикуми з емоційного інтелекту, групова рефлексія, письмові вправи, рольові ігри на управління емоціями
Рефлексивний	Е-журнали рефлексії, платформи само- та взаємооцінювання (Google Forms), цифрові щоденники (Google Docs, Notion), LearningApps, SWOT-аналіз у Google Docs, Zoom для групових рефлексій, Padlet для збору відкриттів, анкетування, письмова онлайн-рефлексія	Паперові щоденники рефлексії, зошити самооцінки, анкети для самоаналізу, офлайн-дискусійні клуби рефлексії, аналіз письмових робіт, SWOT-аналіз, групова письмова рефлексія, анкетування, фліпчарт для узагальнення змін

Джерело: власна розробка авторів

З метою апробації й оптимізації впровадження технологічного інструментарію розвитку мовної особистості викладача-науковця було організовано пілотний експеримент на базі Клубу аспірантів ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля» (2024–2025 н.р.). Учасниками стали 12 аспірантів таких

спеціальностей: 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями), 073 Менеджмент, 051 Економіка, 076 Підприємництво, торгівля та біржова діяльність. Зауважимо, що участь у пілотному експерименті була добровільною. До групи увійшли ті аспіранти, які виявили бажання підвищити рівень власної мовної особистості як викладачів-науковців. Формування групи здійснювалося на основі попереднього анкетування, яке дозволило визначити стартовий рівень розвиненості мовної особистості аспірантів, їх індивідуальні освітні потреби та мотиваційні орієнтири.

Під час пілотного експерименту засідання Клубу аспірантів відбувались один раз на місяць у змішаному форматі, що передбачало гармонійне поєднання онлайн- та офлайн-інструментів для цілісного розвитку мовної особистості викладача-науковця. З огляду на обмежену періодичність, було відібрано найбільш універсальні й ефективні інструменти, які забезпечували розвиток ключових компонентів мовної особистості викладача-науковця без перевантаження учасників: Zoom – для організації живого онлайн-обговорення, міні-дебатів, проведення презентацій і колективної рефлексії у реальному часі; Google Docs – для спільного створення, редагування й рецензування наукових текстів, а також для групового та індивідуального аналізу кейсів і виконання письмових завдань; Padlet – як онлайн-дошка для рефлексії, колективного збору ідей, формування мовних лайфхаків, обміну відкриттями та фіксації мотиваційних досягнень; Google Slides – для підготовки і проведення коротких наукових презентацій (науковий пітч, групова захист робіт); Google Forms – для оперативного онлайн-опитування учасників щодо їхнього самопочуття, емоційного стану та отримання зворотного зв'язку після занять; стікери, фліпчарти, роздаткові картки, письмові анкети – як ключові офлайн-інструменти для проведення практичних вправ, групового аналізу мовних ситуацій, дебатів, рольових ігор, отримання фідбеку та оформлення «стін викликів і досягнень»; майстер-класи, групові дискусії, рольові ігри, дебати – для розвитку

комунікативних, креативних та емоційно-вольових навичок у живій взаємодії; онлайн-щоденник мовної особистості (Google Docs) – для регулярного самостереження, фіксації особистих відкриттів, труднощів і досягнень у розвитку мовної особистості; письмова рефлексія – як обов’язковий етап завершення кожного заняття (у форматі онлайн- або офлайн-щоденника).

Структуру програми, типові практичні завдання, фокуси рефлексії та відповідні технологічні інструменти для кожного заняття наведено на рисунку 4.

Рисунок 4

Програма та інструменти занять Клубу аспірантів із розвитку мовної особистості викладача-науковця

Тема заняття (формат)	Міні-лекція / Фокус	Практичне завдання	Тема для обговорення	Технологічні інструменти
1. Вступ. Мовна особистість викладача-науковця. Запуск онлайн-щоденника (онлайн)	Що таке мовна особистість? Для чого онлайн-щоденник?	Анонімне опитування; формулювання очікувань; інструкція та шаблон для онлайн-щоденника	Які цінності та бар’єри у науковій комунікації? Чого чекаю від курсу? Як онлайн-щоденник допоможе?	Zoom, Google Forms, Padlet, Google Docs
2. Мовна ситуація місяця: аналіз викликів і успіхів (офлайн)	Як проводити рефлексю? Як аналізувати мовні ситуації?	Вправи "Моя мовна ситуація", "Стіна викликів і досягнень"; груповий аналіз кейсів, письмова рефлексія	Які типові мовні труднощі та успіхи? Як їх подолати?	Стікери, фліпчарт, роздаткові картки для аналізу ситуацій, групова дискусія, майстер-клас рефлексії
3. Формування й фіксація мовних цілей (онлайн)	Як ставити реалістичні мовні цілі? SMART-цілі	Формулювання персонального мовного плану; обговорення у малих групах; створення плану розвитку	Які цілі мотивують? Які перешкоди виникають?	Zoom, Google Docs
4. Моя мовна стратегія: лайфхаки, відкриття, підтримка (онлайн)	Які стратегії вдосконалення мови найефективніші?	Створення порад і створення мовної шпаргалки, групова дискусія	Які відкриття й поради інших застосують?	Zoom, Padlet
5. Академічна доброчесність у науковій комунікації (онлайн)	Як уникати порушень доброчесності?	Аналіз кейсів, формування особистих правил доброчесності	Як забезпечити доброчесність у своїх роботах?	Zoom, кейси/тести, Padlet
6. Аргумент у науковій комунікації: дискусія та переконання (офлайн)	Які прийоми ефективної аргументації?	Дебати; рольова гра "Захист ідей"; вправи на контраргументацію; використання карток з аргументами	Які аргументи були переконливими? Як формувати сильну позицію?	Дебати, рольова гра, картки для рецензування та аргументації, фліпчарт, групова дискусія
7. Публічний виступ: структура, впевненість, самопрезентація (офлайн)	Як побудувати виступ? Як подолати страх сцени?	Виступ перед групою; груповий фідбек; вправа на невербальну комунікацію	Що допомогло бути впевненим? Які труднощі виникли?	Фліпчарт, стікери для фідбеку, майстер-клас з комунікації, рольова вправа
8. Створення і редагування наукового тексту (онлайн)	Як написати вступ, анотацію, рецензію?	Колективне редагування, peer-review	Які труднощі у написанні? Які техніки спрощують роботу з текстом?	Zoom, Google Docs
9. Презентація дослідження: науковий пітч (онлайн)	Як презентувати ідею/дослідження цікаво і лаконічно?	Коротка презентація, отримання фідбеку	Які прийоми презентації працюють найкраще?	Zoom, Google Slides
10. Підсумкова інтервізія: аналіз досвіду та онлайн-щоденника (офлайн)	Як оцінити свій прогрес? Що змінилося за цей період?	SWOT-аналіз змін; обговорення досвіду ведення онлайн-щоденника, а також сильних і слабких сторін власної мовної поведінки	Які зміни у собі помічаю? Що нового дав щоденник? Які інструменти лишу в практиці?	Групова дискусія, письмова рефлексія, анкетування, фліпчарт

Джерело: власна розробка авторів

На завершення пропонуємо ознайомитись із тими якісними результатами, які були отримані в процесі реалізації програми розвитку мовної особистості

викладача-науковця в умовах пілотного експерименту. Аналіз онлайн-щоденників, письмових рефлексій та підсумкових відгуків учасників дозволяє виокремити декілька ключових тенденцій і позитивних змін. По-перше, регулярне ведення онлайн-щоденника сприяло глибшій саморефлексії та усвідомленню власних мовних стратегій: *«Я нарешті побачив свій мовний розвиток не як разовий стрибок, а як послідовний процес, у якому навіть дрібні зміни мають значення»*. По-друге, учасники високо оцінили ефект колективної роботи під час дебатів, рольових ігор та групового аналізу мовних ситуацій: *«Групові справи допомогли мені відчувати себе частиною професійної спільноти й навчитися не лише висловлювати свою думку, а й аргументовано відстоювати її»*. Третій суттєвий ефект – зростання впевненості у власних наукових комунікаціях та бажання вдосконалюватися далі: *«Після міні-дебатів і наукового пітчу я вперше відчула, що можу презентувати свої ідеї так, щоб мене почули і зрозуміли»*. Окремо було підкреслено важливість поєднання онлайн- і офлайн-інструментів: *«Padlet і Google Docs полегшили обмін ідеями, а справи з фліпчартом чи стікерами допомогли поглянути на свої помилки з іншого боку»*.

Загалом, підсумки рефлексій і самооцінок аспірантів засвідчують не лише помітний прогрес у розвитку мовної особистості, а й формування мотивації до подальшого професійного самовдосконалення та залученості до наукової спільноти.

Висновки. У ході дослідження сформульовано авторське визначення поняття «мовна особистість викладача-науковця» та обґрунтовано її багатокомпонентну структуру, що охоплює мотиваційно-ціннісний, когнітивний, комунікативний, креативний, емоційно-вольовий і рефлексивний компоненти. Систематизовано та обґрунтовано основні методологічні підходи розвитку мовної особистості викладача-науковця в умовах аспірантури: компетентнісний, аксіологічний, особистісно зорієнтований, лінгвосоціокультурний, герменевтичний, комунікативно-діяльнісний,

інтерактивно-технологічний, когнітивно-дискурсивний і ресурсний. Окреслено та апробовано технологічний інструментарій, що інтегрує онлайн- й офлайн-інструменти для цілісного розвитку мовної особистості аспірантів. Результати пілотного експерименту підтвердили ефективність розробленої програми: за підсумками рефлексій і самооцінок учасників зафіксовано позитивну динаміку рівня розвиненості мовної особистості викладачів-науковців. Отримані результати повністю відповідають поставленим у дослідженні завданням.

Перспективними напрямками подальших наукових розвідок є розроблення системи моніторингу динаміки розвитку мовної особистості викладачів-науковців, удосконалення дидактичного інструментарію, а також дослідження впливу новітніх цифрових технологій на розвиток мовної особистості викладача-науковця.

Список використаних джерел

1. Баланюк В.С. Мовне середовище та мовна особистість: соціокультурні фактори підготовки вчителя. *Педагогічні науки*. 2014. Вип. 116. С. 10–17.
2. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики: підруч. К.: Академія, 2009. 376 с.
3. Борисов В.А. Мовна особистість ученого в синхронному науковому дискурсі. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 8. Філологічні науки (мовознавство і літературознавство)*. 2014. Вип. 5. С. 131–136.
4. Горошкін І. Лінгводидактичні засади формування мовної особистості майбутніх перекладачів у процесі навчання української мови: дис. канд. пед. н.; спец.: 13.00.02. ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», 2017. 262 с.
5. Горошкіна О., Єсаулова Н., Лук'янченко О., Мордовцева Н., Нікітіна А. Словник-довідник з української лінгводидактики / за ред. М.І. Пентилюк. К.: Ленвіт, 2003. 150 с.

6. Дика Н.М., Сафарян С.І., Глазова О.П. та ін. Мовна особистість сучасного вчителя в системі неперервної педагогічної освіти : навч.-метод. посіб. / за заг. ред. Н.М. Дикої. К.: Київський ун-т ім. Б. Грінченка, 2023. 148 с.

7. Космеда Т.А. Елітарність педагогічного дискурсу викладача вищої школи. *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*. 2010. Вип. 50. С. 98–105.

8. Кравченко-Дзондза О. Формування мовної особистості майбутнього вчителя в контексті професійної підготовки. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія «Педагогічні науки»*. 2025. Вип. 2. С. 48–54.

9. Лебідь О.В., Саламацька О.Ю. Використання соціальної мережі Facebook для професійного становлення молодих українських учених у системі наука-викладання. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2023. № 12 (18). С. 912–924. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-12\(18\)-912-924](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-12(18)-912-924)

10. Мамчур Л. Розвиток мовної особистості – пріоритетний напрям сучасної лінгводидактики. *Актуальні проблеми лінгводидактики: реалії та перспективи*: матер. Всеукр. наук.-практ. конф. Херсон, 2016. С. 105–111.

11. Мацько Л.І. Українська мова в освітньому просторі: навч. посіб. К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. 607 с.

12. Палиця Г.С. Модель мовної особистості педагога: методика опису. URL: <https://surli.cc/hvpdkw> (дата звернення: 04.07.2025).

13. Пентилюк М. Мовна особистість майбутнього вчителя-словесника в контексті професійної підготовки. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*. 2014. Ч. 2. С. 290–297.

14. Професійний стандарт «Викладач закладу вищої освіти». Наказ Міністерства освіти і науки України від 16.06.2024 р. № 1466. Київ, 2024. URL: <https://surli.cc/tymgoi> (дата звернення: 04.07.2025).

15. Пулатова Л.Й. Мовна особистість учителя: комунікативна компетенція та мовленнєва поведінка. *Педагогічний дискурс*. 2010, Вип. 8. С. 191–194.
16. Романченко А. Елітарна мовна особистість у просторі наукового дискурсу: комунікативні аспекти: монографія. Одеса: Одеський національний університет імені І.І. Мечникова, 2019. 541 с.
17. Семенов О. Мовна особистість учителя в соціокультурній парадигмі ХХІ століття. *Професійна освіта: педагогіка і психологія: польсько-український щорічник*. 2007. Вип. ІХ. С. 323–332.
18. Словник-довідник з української лінгводидактики: навч. посіб. [за ред. М. Пентилюк]. К.: Ленвіт, 2003. 149 с.
19. Стандарт вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня, ступінь доктора філософії, галузі знань 01 Освіта/Педагогіка зі спеціальності 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями). Наказ МОН України № 924 від 26.06.2024 р. URL: <https://surl.li/nlt dpf> (дата звернення: 04.07.2025).
20. Формування мовної особистості на різних вікових етапах: монографія. [за заг. редакцією А. Богущ]. Одеса: ПНЦ АПН України, 2008. 272 с.
21. Юрійчук Н.Д. Особливості формування мовної особистості здобувача вищої освіти. *Herald pedagogiki. Nauka i praktyka*. 2020. № 55. С. 14–16.
22. Юрійчук Н.Д. Розвиток мовної особистості майбутнього вчителя-філолога в контексті професійної підготовки. *Вісник національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка*. 2021. Вип. 12 (168). С. 285–289.